

НАУЧНИ СЪОБЩЕНИЯ / COMMUNICATIONS

Ваня Мичева

**КОНЦЕПТИТЕ *СТАР* И *МЛАД* В ИСТОРИЯТА НА
БЪЛГАРСКИЯ КНИЖОВЕН ЕЗИК**

Vanya Micheva

**THE CONCEPTS *OLD* AND *YOUNG* IN THE HISTORY OF THE
BULGARIAN LITERARY LANGUAGE**

(Abstract)

This paper deals with the semantic and linguistic realisations of the concepts *old* and *young* in the history of the Bulgarian Literary language. The linguistic facts are studied based on material excerpted from Old Bulgarian manuscripts, Modern Bulgarian damaskins and Contemporary Modern Bulgarian sources. The paper proposes an analysis of the system of words and phrases expressing the concepts *old* and *young* and their distribution across different cultural contexts and demonstrates the relation of the studied concepts to Christian ideas.

Keywords: cultural concepts, linguistic realisations of a cultural concept, language and culture

Това изследване е диахронно, тъй като анализира езиков материал от историята на българския книжовен език. Ексерпирани са материал от старобългарските класически произведения (Архив на СИБЕ) и от новобългарските дамаскини (Дьомина 1971). То е посветено на двойка културни концепти, чието значение се изтъква от редица изследователи. В. Иванов и В. Топоров смятат, че противопоставянията *стар* – *млад* по възрастов признак, *главен* – *неглавен* по социален и *предци* – *потомци* по генеалогичен са реализации на своето и чуждото в много култури, както и в древната славянска традиция (Иванов, Топоров 1965: 155–180). М. Пенчева също утвърждава тезата за универсалността на опозициите *свое* – *чуждо* и *дясно* – *ляво*, които определят пространствените отношения и по възрастовата ос, като мястото на север, вляво от вратата е за старци, деца и болни, тоест за непълноценни хора (Пенчева 1998: 51). Според Р. Нийдам символиката на положителното дясно и отрицателното ляво се свързва на първо място с

мъж – жена и *стар – млад* (Needham 1983). Й. Кирилова проучва концепта *старост* в българската традиционна култура (Кирилова 2013).

В старобългарските класически произведения концептът *стар* се реализира с поредица лексеми от корена *-стар-*: *старъ*, *старица*, *старъць*, *старѣшина*, *старѣшиньскъ*, *старѣшиньство*, *старѣшиньствовати*, *старостъ*. Основните семи в съдържанието на концепта са свързани с утвърдената и в традиционната, и в християнската култура представа за мъдростта на старите хора. В Житието на св. Конон Исаврийски в Супрасълския сборник мъчителят на светеца християнин се обръща към него като към стар и мъдър човек, мъдростта е представена като иманентна същност на по-голямата възраст: *Язъ тебе стара сжшта и тацѣми сѣдинами оукрашена сжшта мьнж и мѣдростъ имаши зѣло* С 48.6. Дори обичайните промени във физическия вид на стария Конон, които обикновено се възприемат като деградация, като отрицание на хубостта на младостта, са описани като специфично обаяние, което се дължи на вътрешната красота, сила и вяра на светеца: *видѣахъ во юмоу сѣдинъ вѣлы акы вьнж. благо тѣло. осклавыенѣ очи. лице въ старости веселоу* С 47.30. Признакът *лице въ старости веселоу* се противопоставя, от една страна, на обичайната дихотомия *младост–радост/старост–мъка*, характерна за българския фолклор, а от друга, на конкретната ситуация, в която св. Конон отива на смърт при владетеля езичник и хората плачат за него. Изтъкването на този белег се мотивира от християнската концепция за човека, според която приближаването до Бога дори и със саможертва е висше щастие. При описанието на агиографския герой българският книжовник е заменил израза в гръцкия оригинал със значение ‘който имаше твърде голям и добре изглеждащ ръст’ с *благо тѣло*. Това словосъчетание с прил. *благо* ‘хубав, който отговаря на определени изисквания’ дава много по-точна характеристика на външния вид на св. Конон. По този начин старостта се оказва не само мъдра, но и доброобразна.

Възрастните хора в евангелската притча за прелюбодейката, която според закона трябва да бъде убита с камъни, се оказват най-умни. Те първи разбират посланието на Иисус: ‘който от вас няма грях, нека пръв хвърли камък върху нея’ и с поведението си дават пример на останалите да се откажат от наказанието на съгрешилата жена: *Они же слышавъше исхождаахъ единъ по единомуу, начьнъше отъ старецъ до послѣдньихъ* М Йо 8.9. Старците се възприемат като образец на вещина и разум, с тях се съизмерват останалите хора, по тях се равняват младите, надарени с познанието на Божиите заповеди: *Паче старецъ разоумѣхъ. чѣко заповѣдї твоїхъ възискахъ* СП 118.100.

В основата на тази концептуализация на света по възрастовата ос стои утвърденото в много традиционни култури, а също и в българската, схващане за предците като носители на истинските ценности на общността. В

евангелския текст съчетанието *прѣданиѣ старьць* означава ‘обичая на предците’ и се отнася до юдейската традиция да се яде само с измити ръце (Мк 7.3, 7.5, Мт 15.2). В този контекст обаче обичайното и християнското се противопоставят, тъй като Исус изтъква, че не може да се спазва *прѣданиѣ старьць* за сметка на Божиите заповеди (Мк 7.8, 7.13, Мт 15.3, 15.6). По този начин се утвърждава по-висшата стойност на християнските норми.

Лексемата *дѣдъ*, засвидетелствана еднократно в Супрасълския сборник, е със значение ‘дядо, прародител’ и е изцяло с положителни конотации, тъй като подчертава добрия произход на агиографския герой: *Ѣдинъ же отъ нихъ блага рода от дѣдъ славенъ же племенемъ* С 62.25. Лексемата *вака*, еднократно употребена в Асеманиевото евангелие, със семантика ‘дойка, кърмачка’ се отнася до съпругата на св. Модест, която е откърмила св. Вит и е загинала мъченически по времето на император Диоклециан. Тоест *вака* се свързва не просто с възрастна жена, а с християнка мъченица.

Именно тази положителна представа за хората в напреднала възраст мотивира разширяването на семантиката на лексемата *старец* в старобългарските класически произведения. С нея се назовават издигнали се в духовно отношение монаси: *свѣтъи старьць* С 173.2, С 283.18, С 298.14; а също така и най-авторитетните според обичайното право хора в общността, т.е. старейшите, старейшините. Те имат огромно влияние, точно те според текста на Евангелието на Матей определят да бъде осъден Исус и да бъде помилван разбойникът Варава: *Архирей же и старьци наоустыша народы. да испросатъ варавѣ* М Мт 27.20. Съчетанията *старьци иудѣисци* СЕ 49a12, *старьци людьсци* М Лк 22.66 също се отнасят до старейшините на общността.

В езиковото съзнание на българите признакът *стар* трайно се свързва с положителни качества и високо положение в обществената йерархия. Сравнителната степен на прилагателното *старъ* се употребява и със семантика ‘по-пръв, по-старши по положение’, а субстантивирана, е название на човек, който е над другите и ги ръководи: *нъ воли васъ да вждетъ чко мьнии. і старъки чко слоужа* М Лк 22.26. В старобългарския език съществува семантично гнездо от лексеми, образувани от падежната основа на прилагателното *старъ* в сравнителна степен: *старъкиш-*. *Старъкишина* може да бъде наречен всеки първенец, водач – както в светските отношения, така и във военните и религиозните; *старъкишиньскъ* е прилагателно със значение ‘царски, старейшински’; *старъкишиньство* назовава положението или длъжността на религиозен или светски водач, а *старъкишиньствовати* означава ‘изпълнявам длъжността на старейшина, ръководя’ (Старобългарски речник 2009: 736–738). Важно е да се изтъкне, че четири съчетания в текста на

Супрасълския сборник с лексемата *старѣшина*: *старѣшина мироу*, *старѣшина молитвѣниконѣ*, *старѣшина отъцѣнѣ*, *старѣшина паствинѣ* се отнасят до Иисус Христос. По този начин признакът *стар*, преосмислен като ‘пръв, ръководен’, се доближава до сакралното и това е най-висшата реализация на концепта *стар* в старобългарската литература.

Разбира се, старостта не е само време на опит и мъдри решения, на духовно възвисяване и издигане в йерархията. Старостта е и време на отслабване на жизнените сили. И в старобългарските класически произведения могат да се открият примери, в които се споменава безсилието на старостта: *не отъврѣси мене въ врѣмѣ старости. егда изнамагетъ крѣпость моѣ не остави мене* СП 70.9, сравни СП 70.18, СЕ 62b4. В Евангелието от Лука, когато се разказва историята за зачеването на Йоан Кръстител, неговите родители Захарий и Елисавета се безпокоят, че не биха могли да имат дете, защото са стари: *азъ во есмѣ старъ и жена моѣ заматорѣвъши в днѣхъ своихъ* М Лк 1.18. Но с помощта на Бога чудото се случва и възрастта не се оказва проблем. Според християнското учение доближаването до Бога чрез вяра и усилия осигурява на човека не само вечен живот на небето, но и смислен, добър живот на земята. Затова често в старобългарските текстове се среща изразът *добра старостъ* със значение ‘щастливи, добре преживени стари години’ (С 51.27, С 208.3, С 532.3). Той се отнася до светци, истински вярващи, праведници. Тоест *добрата старост* в християнската култура, а оттам и в старобългарската литература, е присъща на добрите християни. А вярата в Бога сякаш може да отмени безусловно действащите природни закони, в резултат на които старите хора са физически и духовно немощни и нещастни.

Концептът *млад* в старобългарските класически произведения се реализира с езикови репрезентанти от корена *юн-*. Лексемите с корен *млад-* се отнасят само до дете, наскоро родено или невръстно, и до детството като първи етап от развитието на човека и следователно не биха могли да се анализират от гледна точка на младостта като разцвет на жизнените сили на хората (сравни: *младѣницѣ*, *младѣнѣцѣ*, *младѣнѣчѣ*, *младѣтъцѣ*, *младѣ*, *младѣнѣ*, *младѣнѣство* Старобългарски речник 1999: 858–859). Такова е праславянското значение на думите и то се запазва в историята на българския книжовен език. Например в езика на Патриарх Евтимий семантиката на думите с корен *млад-* и корен *юн-* е същата.

В старобългарския език лексемите *юнѣ*, *юность*, *юнота*, *юнотънѣ*, *юноша* вербализират съдържанието на концепта *млад*. Младостта се противопоставя на старостта по признака наличие/отсъствие на разум и праведност. Младите са по-невежи и по-често се подават на съблазни и греховни помисли и действия: *грѣхъ юности моеѣ и некрѣзствѣ моего не помѣни* СП 24.7, сравни СЕ 62a26. Обичайни са веселието и греховните страсти през мла-

достта, именно затова тяхната липса се изтъква като важен белег на християнската същност на св. Анин в житието му в Супрасълския сборник: и веселіе юности не движе са в немъ николиже. мѣтеж грѣховънъиныхъ страстни. дѣиствоуѣиштіи присно въ юнъиныхъ С 544.29. Истинските християни тръгват по пътя на самоусъвършенстване от млади години, стремят към учение и спазване на Божия закон става част от тяхното битие: ништъ есмь азъ і въ трюдѣхъ отъ юности моеѣ С П 87.16; ꙗко ты еси трѣпѣніе мое ꙗ. ꙗ оупѣваніе мое отъ юности моеѣ С П 70.5. В евангелската история за богатия младеж, който иска да стане последовател на Исус, разказана от Матей, Марко и Лука, се утвърждава праведността на момъка – той спазва най-важните Божии заповеди: не убивай, не прелюбодействуй, не кради, не лъжесвидетелствуй, почитай баща си и майка си, обичай ближния си като себе си: ꙗко емоу юноша. всѣкъ си съхранихъ отъ юности моеѣ М Мт 19.20. Но въпреки това му е трудно да продължи по избрания път, защото трябва да се раздели с богатството си (М Мт 19.22). Тоест младостта е представена с противоположни характеристики.

По същия начин младото тяло може да бъде и заплаха за силата на духа, и възхвала на мъжеството на християните мъченици. В Житието на св. Четиресет Севастийски мъченици в Супрасълския сборник майката на най-младия се страхува дали ще издържи изпитанията и се моли да претърпи още малко, за да стане съвършен (С 79.26–30). Юношата успява да се изравни със своите по-възрастни братя по съдба и загива достойно в името Божие. В Житието на св. Пионий светецът съхранява тѣло юно и след смъртта си на кладата, то става част от божествената светлина, с която го дарява Господ заради неговите мъки и вяра (С 142.6).

Думите на Исус в последната глава на Евангелието от Йоан, отправени към апостол Петър, макар и според тълкуванието им да предизвестяват смъртта на апостола, всъщност съдържат вековната мъдрост за опозицията *млад – стар*. Младостта е времето на силата и собствения избор, старостта е времето на безсилието и следването на чужди пътища: егда въ юнъ. поѣсаше са самъ. і хождѣаше ꙗможе хотѣаше. егда же състарѣеши са. въздеждѣши рѣцѣ твоѣ. і инъ тѣ поѣшетъ. і ведетъ. ꙗможе не хоштеши 3 Йо 21.18. В старобългарските класически произведения осмислянето на младостта като свръхценно време се проявява на езиково равнище в една преносна употреба на юноста като ‘разцвет, сила’ в: сиі велииствоиъ тѣла. и юностииъ раштениа. и силоиъ тѣченъ всѣхъ своихъ. оунъше вси въ омиѣство въчетени въша С 84.27 и в една образна употреба на прилагателното юноста като ‘силен, достигнал най-високата точка в развитието си’ в: юностииъ дѣши естѣ могишти съдръжати своѣ ꙗко житѣ посредѣ събланиъ Р IV 1.20–

21. Така в християнската старобългарска книжнина концептът *млад* притежава в по-голяма степен положително съдържание.

В историята на българския книжовен език за първи път след Кирило-Методиевата епоха се възстановява връзката между книжовен и говорим език в новобългарските дамаскини през XVII в. Именно затова проучването им дава надеждна информация за културните концепти от тази епоха. Концептът *стар* в езика на новобългарските дамаскини има следните езикови репрезентанти: *стар*, *старец*, *старешина*, *старцов*, *старост*, които разкриват различни страни от неговото съдържание. В културните представи през Предвъзраждането от XVII в. най-важното качество на старите хора продължава да бъде мъдростта, те могат да бъдат учители и пример за младите именно поради своя опит и ум. Св. Георги търси „мъдри и стари“, за да се научи на добро. Св. Симеон се сближава с един отец старец и го моли да му разясни Божието слово и така добива „ум като на стар човек“: и събъраше се със мъдры, и със стары, дакно вы ꙗко тѣхъ придобиль за дшѣта си нѣкоа добра наꙗка 15.133; азъ те видѣ ти съ еднакъ младъ а змѣтъ ти като старинѣ ѹловекѹ 2.9.

Тези качества определят специалния статут на възрастните хора в християнската етика. Те са обект на почитание – и майката, и бащата, и по-старият брат, и всеки по-възрастен. В Словото за десетте божи „заръчания“ в новобългарските дамаскини библейската Божия заповед: „Почитай баща си и майка си, както ти заповядва Господ“ (Второзаконие, гл. 5, Изход гл. 20) се разширява и конкретизира в духа на дамаскинската концепция за максимална достъпност на текста до възприемателите. Както точно посочва К. Мичева-Пейчева в едно свое проучване, опозицията *стар* – *млад* е свръхценна в християнството и в този контекст може да снесе противопоставянията свой – чужд и богат – беден (Мичева-Пейчева 2012: 497): и да не оукоришь никога чѣлка щото е старъ или своего си или чюжда, или волѣрина, или сѹромаха 1.5б.

Изискването за уважение към по-старите обхваща грижата за тяхното телесно съществуване (да не бъдат оставени да гладуват или жадуват), както и духовната почит, която се реализира вербално (да не им се говорят „зли речи“, да не бъдат укорявани, а да бъдат изслушвани) и пространствено (възрастните трябва да заемат по-предните и по-горните места). Това „заръчание“ е обобщено по следния начин: когы почиташъ постарого, ато ба почиташ 1.5б. Изравняването на по-стария с Бога на семантично равнище се поддържа на езиково с повторение на глагола, с изнасяне на обекта „Бога“ пред сказуемото и със съюза *ато* в началото на постпозитивното главно изречение. Старият епископ в Словото за св. Никола е медиатор между Бога и хората – именно на него се явява ангелът господен, за да възвести волята Божия кой да заеме епископския престол (15.138).

Съчетанието *старъ и почътънь* се употребява двукратно в текста на Словото за св. Николай (15.154 и 15.154б, а също и без съюза *и* на 15.153б), за да подчертае корелацията между двата концепта в религиозната картина на света. Съотнасянето на стария човек с чужденец и сиромас в Словото за смъртта на ап. Йоан Богослов (6.47б) отговаря на християнското осмисляне на чуждите, бедните и старите като най-достойни за милост. А отсъствието на почит и милосърдие към възрастните е съществен белег на грехопадението по времето на Антихрист преди Второто пришествие Христово: *стариїи и старыѣ жены, не щѣтъ вѣкѣ да иматъ почестъ и милстѣ ѿ младите* 18.180.

Старците имат особено място в религиозната и светската йерархия. *Старьць* е номинация за духовно лице, която се съотнася с *отъць, свѣщенникъ, свѣтитель, калоеръ* и др.: *и прѣкѣтъ тѣмо зосима на тоизи монастырь, и видѣтъ тѣмо, законъ хъбавъ, и калоере, и старци, стоѣтъ на молба* 17.164б, сравни 17.164б, 167, 168, 174б, 176б; *и да въздѣтъ тѣа бѣ, телци на сѣщенниците и на старците* 13.122б, сравни 13.123, 14.128, 14.128б, 14.129, 14.129б.

Съчетанието *старци полатни* и лексемата *старешина* назовават ‘царски съветници, управници’ и езиково изтъкват значението на старостта, отъждествена с мъдрост, в битовата картина на света: *И тѣмо вѣше царъ имѣто мѹ валаакъ ... и като видѣтъ илѣтъкне зплаши се твърдѣтъ, и позова старце полатныѣ ... ами виждѣте, что да сториме, и какъ да учиниме да се избавимъ ѿ тѣх* 11.86; *Донде и архїепискѣпъ петръ. и със другы епискѣпы. и ѿ иерсалима града дондоше старѣшинны* 14.130; *И зова старешинныте что съ з полатите нѣговкы* 33.241б.

В езика на новобългарските дамаскини се отразява и традиционното възприемане на старите хора не само като хора със знания, опит, достойни за уважение и почести, но и като хора с необратими изменения във физическата им същност, които постепенно губят своите способности и стават социално зависими. В своето изследване на старостта в паремииите Й. Кирилова изтъква положителното и негативното отношение към старостта в българските пословици и поговорки (Кирилова 2013). В дамаскините текстове много по-рядко е засвидетелствана семата ‘непълноценност’ при реализацията на концепта *стар*. В някои случаи става дума за физическа немощ: *и зосима, макаръ че вѣше старъ и зморень ѿ пѣтъ. наче да се тече да го стигне* 17.166; *азе смѣ старъ, и не могъ, да копаа, зацо мотикъ не имамъ* 17.176. Но дори и тези качества на стареца Зосима не могат да му попречат да осъществи мисията си и да почете пустиножителката Мария. Тоест физическата немощ като белег на старостта се надмогва от духовната сила и вярата в избрания път и в Бога. В други случаи старостта е описана като времето, когато хората имат нужда от присъствието на децата си, от помощ

и утеха. Нещастни се чувстват родителите на войника Георги, останали без син, който да им бъде „разговор на старост“ (39.314), като съществителното *разговор* означава ‘утеха, успокоение’. А майката на св. Алексий се моли: да има чедо на старост да се утешава със него (40.320). Тази зависимост на възрастните хора от младите обаче не е представена като отрицателен феномен, който да бъде отхвърлен и осмиван, както е в българските паремии.

Концептът *млад*, макар и да се противопоставя на *стар*, не е изцяло с отрицателни конотации. На първо място изпъква семантиката ‘глупав, недостатъчно опитен и затова грешащ’. Точно тя влиза в опозиция със *стар* и се свързва с отречените в християнството модели на поведение. Св. Симеон е наречен „глупав и ненаучен“ (2.96); младият момък от Словото за смъртта на св. Йоан Богослов става разбойник, защото се събира с „млади и непотребни“ (6.47); младата Мария води развратен и безпътен живот, който си спомня и като пустиножителка в Египет (17.172); младите момци обичат да се бият (9.62), харесват игрите и свирните (15.133). Всички контексти последователно семантизират постъпки, които истинските християни и светите хора надмогат.

В същото време младостта се свързва с хубостта, разбирана като положително качество, като външност, която отговаря на нравствените достойнства. *Младъ и твърде хъвакъ* е св. Георги (39.316б); младостта се съотнася с добрината, когато св. Георги иска да спаси царската дъщеря от змея (39.310б), царят езичник иска да го помилва заради неговата младост, разум и юначество (39.307); *млада и красна* е жената на св. Евстатий (5.32). Младостта, съчетана с вяра в Бога, може да направи човека герой и светец, какъвто е случаят с младия Нестор, който с помощта на св. Димитър надвива езичника Лио и загива като мъченик (9.65, 9.65б). Младостта се определя и като време, когато човек избира своя път и започва духовно да се усъвършенства: св. Петка от младост следва Исус (8.56б), старецът Зосима от младост спазва правилата на християнското учение (17.164б). Нещо повече, като млад момък се явява ангелът в Словото за св. Петка (8.56), бог е „отроче младо“ в Словото за ап. Матей (37.274б), арх. Михаил приема също вид на млад момък (11.88б). Тоест самият Бог и неговите служители в битието си на свъръценни сакрални сили се приобщават към концепта *млад*.

В езика на Тихонравовия дамаскин концептът *млад* се реализира с лексемите *млад*, *младенец*, *младок* и *младост*. Първите три се отнасят до млади хора, малки деца и млади растения, а четвъртата вербализира периода от живота на човека, когато той е малък или в разцвета на жизнените си сили. Лексемите с корен *юн-*: *юнак*, *юнашки*, *юнашество* назовават само лица и качества, които се отнасят до смели хора, храброст, безстрашие (Речник 2012: 1133–1134).

В историята на българския книжовен език концептите *млад* и *стар* имат амбивалентна семантика, тоест съчетават и положителни, и отрицателни семи. Но за разлика от българския фолклор в книжнината преобладават признаци, свързани с положителни качества: мъдрост за старите хора, хубост и готовност за усъвършенстване на младите. В това отношение може да се каже, че има единство в реализациите на концептите в целия времеви период от X до XVII в., което се дължи на християнската концепция за човека, според която вярата в Бога и подражанието на Божиите модели на поведение може да направи и младия, и стария достойни и праведни. Някои от контекстите с езикови репрезентанти на концептите се съотнасят със сакралното: съчетанията *старѣшиина мироу*, *старѣшиина молитвѣнникомѣ*, *старѣшиина отъцѣмѣ*, *старѣшиина паствинѣ* за Иисус Христос в старобългарските паметници; съчетанията *отроче младо* за Бога и *млад момѣк* за ангелите и архангелите в новобългарските дамаскини, което доказва доминирането на християнската парадигма.

Най-важните особености в семантиката на концептите определят насоките в развитието на езиковите им репрезентанти. Преосмислянето на *стар* като ‘пръв, по-висш’ мотивира появата на няколко лексеми с корен *старѣши-* в старобългарските класически произведения със значение ‘първенец, водач’, както и ‘качество, длъжност и действие на такъв човек’, част от които се откриват и в новобългарските дамаскини. Свързването на младостта с храбростта, готовността да се отстояват идеи с цената на живота е причина лексемите с корен *ю-* в историята на българския език да започнат да назовават юначни и смели хора. Резултати от този процес са налице в езика на новобългарските дамаскини. Успоредно с тази нова семантизация се извършва и съотнасянето на думите с корен *млад-* не с невръстни деца, а с младежи в разцвета на силите си. Тези езикови явления със сигурност доказват връзката между културните представи на българите през вековете и езика на книжнината.

ЛИТЕРАТУРА

Архив на СИБЕ: Архив на Секцията за история на българския език в Института за български език.

Дьомина 1971: *Демина, Е. И.* Тихонравовский дамаскин. Болгарский памятник XVII века. Часть II. София, Издателство на БАН.

Иванов, Топоров 1965: *Иванов, В., В. Топоров.* Славянские языковые моделирующие семиотические системы. Москва, Наука.

Кирилова 2013: *Кирилова, Й.* Старостта като последен етап от житейския път на човека. – БЕ, № 2, с. 75–88.

Мичева-Пейчева 2012: *Мичева-Пейчева, К.* Семантичната опозиция *свой* – *чужд* в словото на Дамаскин Студит за десетте божии заповеди. – В: Магията

на думите. Езиковедски изследвания в чест на проф. д.ф.н. Лилия Крумова-Цветкова. София, АИ „Проф. Марин Дринов“, с. 493–502.

Пенчева 1998: *Пенчева, М.* Човекът в езика. Езикът в човека. София, Издателство на СУ.

Речник 2012: Речник на книжовния български език на народна основа от XVII век (върху текст на Тихонравовия дамаскин). София, Издателство „Валентин Траянов“.

Старобългарски речник 1999, 2009: Старобългарски речник т. I, т. II. София, Издателство „Валентин Траянов“.

NEEDHAM, R. 1983. *Against the Tranquility of Axioms*. Berkeley.

✉ *Гл. ас. д-р Ваня Мичева*

Секция за история на българския език

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ при БАН

бул. „Шипченски проход“ 52, бл. 17, 1113 София, България

v.micheva@gmail.com

✉ *Asst. Prof. Vanya Micheva, PhD*

Department of History of Bulgarian Language

Institute for Bulgarian Language, Bulgarian Academy of Sciences

52 Shipchenski prohod, Bl. 17, 1113 Sofia, Bulgaria

v.micheva@gmail.com